

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

ROSSIYA IMPERIYASINING O'RTA OSIYODA MUSTAMLAKACHILIK SIYOSATI

Musurmonova Ozoda Jasurbek qizi

musurmonovaozoda12@.com +998888071504

Amirqulova Feruza Muzaffar qizi

amirqulovaferuza00@gmail.com +998885330325

Vahobova Baxtigul Valijon qizi

VaxobovabaxtigulO6@gmail.com +998917117603

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada Rossiya imperiyasining O'rta Osiyoni bosib olishi va sabablari, mustamlakachilik siyosatining mazmun-mohiyati, O'rta Osiyoda boshqaruvidagi nizomlar haqida fikr yurgizilgan.

Kalit so'zlar: general gubernatorlik, ma'muriy idora, nizom.

КОЛОНИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация: В статье рассматривается завоевание Российской империей Средней Азии и его причины, сущность колониальной политики и правила управления Центральной Азией.

Ключевые слова: генерал-губернаторство, административная должность, статут.

COLONIAL POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE IN CENTRAL ASIA

Abstract: This article discusses the Russian Empire's conquest of Central Asia and its reasons, the essence of the colonial policy, and the regulations governing Central Asia.

Key words: general governorship, administrative office, statute.

Rossiya – ko'p millatli davlat. Uning tarkibiga turli xalqlar (ruslar, ukrainlar, beloruslar, polyaklar, finlar, litvaliklar, chuvashlar, marilar, mordvalar, buryatlar, yoqutlar, evenklar va boshqa ko'pgina xalqlar) kirgan bo'lib, ular ijtimoiy taraqqiyotning turli bosqichlarida turar edilar. Aholining asosiy qismi ruslardan

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

iborat bo'lib, ular butun aholiga nisbatan 60-70 foizini tashkil etar edi². 70- yillarda rus hukumati bilan ingliz hukumati o'rtasida O'rta Osiyodagi ta'sir doiralarini aniqlash uchun muzokaralar boshlandi va 1873-yili bitim tuzish bilan yakunlandi. Bunga muvofiq, Rossiya Afg'onistonni o'z ta'siridan tashqari deb topdi. Angliya esa Xivani da'vo qilmaydigan bo'ldi. Bu bitim O'rta Osiyodagi kurashni vaqtincha susaytirdi, ammo Qo'qon xonligining Rossiyaga qo'shib olinishi inglizlar siyosatini faollashtirib yubordi va rus-ingliz munosabatlarining keskinlashuviga olib keldi. Bu narsa, chunonchi, 1878-yilda boshlangan ingliz-afg'on urushida va "Sharq inqirozi" davomida Angliyaning Rossiyaga nisbatan dushmanlik siyosatini olib borganligida na-moyon bo'ldi. 1881-yil 9-dekabrda Tehronda fors-turkman chegarasi to'g'risidagi maxfiy bitim imzolani, bunda Rossiya tarkibiga yangidan kiritilgan hudud chegaralari aniqlandi. Bu hududlar hozirda Turkmaniston va Eron chegaralari bo'lib hisoblanadi. Shu yili Rossiya va Xitoyning Turkiston general-gubernatorligi va Xitoy o'rtasida chegara chizig'ini o'tkazish bo'yicha shartnoma imzolandi. 1884-yili Rossiya Marini egallab, Kushkaga chiqdi. 1885-yil 26-martda Kushkada afg'on harbiy qismlari mag'lubiyatga uchradi. Rossiya Kushkani bosib olib, asosiy punkt –Hirot va Qandahorni qo'lga kiritdi. Shundan so'ng Angliya va Rossiya o'rtasidagi Afg'onistonning taqdiri va uning chegarasini belgilash masalasi kun tartibiga qo'yildi. 1885-1887- yillarda bu masala rus-ingliz komissiyasi tomonidan hal etildi. 3 1891-yili Rossiyaning tasarrufiga kirgan O'rta Osiyo hududi va Afg'oniston o'rtasidagi chegara Pomirdan o'tkazildi. Bu bitim O'rta Osiyo masalasi bilan bog'liq Angliya va Rossiya o'rtasidagi kelishmovchilikni tugatdi. Lekin shunga qaramasdan ziddiyatlar, manfaatlar to'qnashuvi saqlanib qoldi. O'rta Osiyodagi o'zaro manfaatlarni tartibga solish va munosabatlardagi "sovuqlikni" yo'qotish maqsadida Rossiya va Angliya bu yerdagi o'z ta'sir doiralarini bo'lib olishga qaratilgan konvensiyani imzoladilar. Chunki bu paytda ikkala davlat uchun ham Yevropada Germaniya xavf tug'dirayotgan edi. Shu bois, Rossiya va Angliya O'rta Osiyo masalasini vaqtinchalik to'xtatib, kuchayib borayotgan Germaniya davlati bilan siyosat maydonida kurash boshladilar⁴. Rossiyaning ikki boshli burgut tasviri tushirilgan mudhish mustamlakachilik bayrog'i Boltiq buylaridan Kavkaz cho'qqilarigacha, Ukraina dashtlaridan O'rta Osiyo kengliklari va Uzoq, Sharq tizmalari qadar hilpirab turdi. Polsho Rossiyasi Polsha, Finlyandiya, Kavkazorti, Boshqirdiston, Sibir va qalmoqtar yurtini mustamlaka asoratiga solgan salobatli va shafqatsiz imperiya edi⁵. Sankg-Peterburg hukmron doiralari Buyuk Britaniyaning

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Hindistondagi va Fransiyaning Tunis hamda Jazoirdagi mustamlaka tartiblarini, tajribalarini o'rgangan holda o'zlarining ulardan tubdan farkli, aynan ruscha mustamlakachilik tizimlarini yaratdilar. Uni Turkistonda zo'rvonlik yo'li bilan amalga oshirdilar. Rossin imperiyasining O'rta Osiyodagi tartiblari Polsha, Finlandiya va Kavkazdagidan ham tafovutli xususiyatga ega edi. Bu xususiyat mahalliy xalqlarga mutlaqo ishonmaslik, ularga bepisandlarcha qarash kabi shovinistik ruh va kayfiyatlardan iborat edi. Bu harbiy-komendantlik boshqaruvi mashinasining ruli o'taketgan makkor, razil, O'rta Osiyo xalklarining ashaddiy dushmanlari qo'liga topshirilgan edi. Rossiya imperiyasi tashqi siyosatida o'z chegaralarini sharqqa tomon kengaytirish uchun dastlab Buxoro amirligi, Xiva va Qo'qon xonliklari bilan har tomonlama aloqala o'rnatishga harakat qildi. Bunda, eng avvalo xonliklar to'g'risida ko'proq ma'lumotlar to'plash maqsadida o'z elchilarini bu yerlarga jo'natdi. Pyotr I hukmronligi davridayoq Aleksandr Bekovich-Cherkasskiy boshchiligidagi harbiy ekspeditsiya jo'natilgan edi. Ammo bu ekspeditsiya muvaffaqiyatsizlikka uchragandan so'ng podsho hukumati harbiy istehkomlar qurishga kirishdi. 1718-yilda Irtish daryosi sohilida shunday istehkomlardan yettitasi qurib bitkazildi.

XIX asrning birinchi yarmida O'rta Osiyo xonliklari o'rtasidagi uzoq vaqt davom etgan o'zaro urushlar ularning iqtisodiy va harbiy jihatdan zaiflashib ketishiga olib koldi. Shunday vaziyat oxir-oqibat xonliklarning istilyo qilinishlarini osonlashtirdi. Shunday qilib, XIX asrning o'rtalariga kelib xonliklar o'rtasidagi o'zaro urushlar, ichki nizo va ziddiyatlar, davlat boshqaruvining uzoqni ko'zlab ichki va tashqi siyosat olib bormaganliklaridan ahvolga tushib qoldi. Shunday vaziyatda Rossiya imperiyasi hukumati o'zining siyosiy, iqtisodiy va geopolitik manfaatlarini ko'zlab O'rta Osiyoga harbiy mustamlakachilik harakatlarini boshlaydi. O'rta Osiyoning Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinishi to'rt bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqich 1847 -1865-yillarda Rossiya imperiyasi tomonidan Qo'qon xonligining shimoliy-g'arbiy viloyatdan va Toshkent shahri istilo qilindi. Istilo etilgan hududlarda Orenburg general-gubernatorligi tarkibiga kiruvchi Turkiston viloyati tashkil etildi. Ikkinchi bosqich 1865-1868-yillari qamrab olgan bo'lib, bunda Qo'qon xonligi va Buxoro amirligiga qarshi istilochilik harakatlari amalga oshirildi. Uchinchi bosqich -1873 -1879-yillar davomida Xiva va Qo'qon xonligi yerlarini bosib olishdan iborat bo'ldi. To'rtinchi bosqich - 1880-1885-yillarda turkmanlarning bo'ysundirilishi edi. Shunday qilib,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

1864 - 1885-yillarda 20 yildan ortiq vaqt davomida Rossiya imperyasining uzoq davom etgan harbiy tayyorgarligi natijasida bosqinchilik urushlari olib borildi. Oʻrta Osiyo xonliklari hududining katta qismini (1583255kv. km) bosib olinib, mustamlakaga aylantirildi. 1877-yilda Toshkentda shahar Nizomi joriy etilgan, unga muvofiq shahar boshqaruvi Dumaga oʻtgan edi. Duma aʼzolarining 1/3 qismi shaharning "Osiyo" boʻlagidan 2/3 qismi esa "yangi" Toshkent aholisi tomonidan saylangan edi. Natijada shaharning 80 ming mahalliy aholisidan boʻldi. Shahar xoʻjaligini yuritishga oid barcha ishlar ana shu Duma qoʻliga oʻtdi. Duma ustidan rahbarlik qiluvchi shahar boshligʻini gʻeneral-gubernator taqdimiga koʻra Harbiy vazirning oʻzi tasdiqlar edi. 1886-yil 12-iyulda imperator Aleksandr III tasdiqlagan Turkiston oʻlkasini idora qilish toʻgʻrisidagi yangi Nizom arzimas oʻzgarishlar bilan 1917-yilga qadar amal qildi. Nizom toʻrtta asosiy boʻlimdan iborat boʻlgan: oʻlkaning maʼmuriy tuzilishi, sud tuzilishi, yer tuzilishi soliqlar va yigʻimlar. Bu "nizom" general-gubernatorlik hududiy birliklari nomlarini oʻzgartirishni va ularni bundan buyogʻiga ham birxillashtirib borishni nazarda tutar edi. Bu Rossiya mustamlakachiligi "plantasion modeli"ning real natijasi edi. Rus aholisi mustamlakachiligi apparatining jonli kuchini tashkil etgan. Chorizm armiyasi rus aholisining oʻlkada hukumron mavqe kafolati edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.История России XX век. Минск, РИВШ,2005,стр-19
- 2.Е.Холиқов, D.M.Lafasov Qodirova Jahon tarixi. T. ,2002, 128-bet
- 3.D.Abdurahmonova, G. Rustamova XIX asrning ikkinchi yarmi-XX asr boshlarida mustamlaka hokimiyati tizimi T. ,1999 82-bet
- 4.Кастельская З. Из зстории Туркестанского края (1865-1917) М., 1980, стр 44
- 5.S. Tillaboyev, A. Zamonov Oʻzbekiston tarixi T. ,2010, 22-bet
- 6.Исхаков Ф. Центральная Азия и России в XVIII-нач. XX вв. T, 2009, стр107
7. Nishonova Charos Saxijonovna "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - (3) III/2020 ISSN 2181-063X